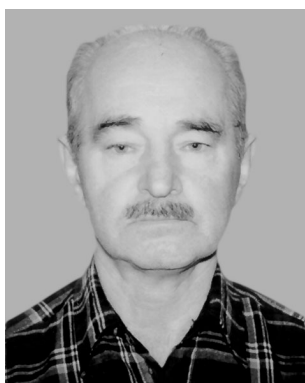

Ю. Д. Зайцев

Мороз Валентин Якович

МОРОЗ Валентин Якович (15. 04. 1936, с. Холонів, нині Горохівського р-ну Волинської обл. – 16. 04. 2019, Львів) – учасник опозиційного руху, історик, публіцист. Чоловік [Р. Мороз](#). Орден «За заслуги» 3-го ступеня (2009). Закінчив Львівський університет (1958). Відтоді учителював, від 1964 працював у Івано-Франківському педагогічному інституті. 1 вересня 1965 заарештований, 20 січня 1966 за звинуваченням у антирадянській пропаганді серед студентів, поширенні самвидаву, який отримував від М. Гориня та інших осіб, агітації за відторгнення України від СРСР засуджений до 4-х р. таборів суворого режиму. Покарання відбував у Мордовії та Владимирській тюрмі (РФ). У квітні 1967 написав «Репортаж із заповідника імені Берії», в якому викрив сваволю КДБ і табірної адміністрації, антилюдянність комуністичного режиму. Нелегально передав рукопис до Львова В. Чорноволові, який розтиражував його та поширив самвидавом. 1968 твір з'явився у ж. «Сучасність» (Мюнхен) і окремим виданням у його бібліотеці. 1969 звільнений, повернувся до Івано-Франківська. Написав публіцистичні есе «Мойсей і Датан» (окреслив проблему національної вторинності, зазначив, що «нація може жити тільки тоді, коли є люди, готові за неї вмерти»), «Серед снігів» (порушив тему моральної відповідальності національної еліти перед суспільством, звеличив [І. Дзюбу](#) за працю «Інтернаціоналізм чи русифікація?»), «Хроніка опору» (викрив злочинне нищення національної культурної спадщини).

1 червня 1970 заарештований удруге за «Репортаж із заповідника імені Берії» та есеї. На захист М. скерували листи до офіційних інстанцій [О. Мешко](#), В. Стус, [М. Косів](#), [М. Осадчий](#), колективні заяви підписали І. Дзюба, І. Світличний, З. Франко, В. Чорновіл, Є. Сверстюк, Ігор та Ірина Калинці, М. Савка-Качмар, [Л. Дашкевич](#), Н. Строката-Караванська, [О. Антонів](#), Я.-П. Кендзьор, Ю. Шухевич. Під час суду В. Чорновіл, І. Дзюба та Б. Антоненко-Давидович

відмовилися давати свідчення. 18 листопада 1970 засуджений до 6-ти років тюрми, 3-х років таборів особливого режиму й 5-ти років заслання. Відверта фальсифікація справи та неадекватність судових ухвал викликали негативну реакцію громадських і офіційних організацій демократичних країн, зокрема українських діаспорських об'єднань і їхніх періодичних видань. Відбулися демонстрації поблизу посольств і консульств СРСР у США та Канаді, створений спеціальний комітет «В обороні Мороза». Покарання знову відбував у Владимирській тюрмі та Мордовії. Брав активну участь у протестних акціях політв'язнів і голодуваннях. Заочно обраний членом англійського ПЕН-клубу.

За наполяганням помічника Президента США Дж. Картера з питань національної безпеки, координатора Ради національної безпеки [З. Бжезинського](#) (розглядалося в СРСР 5 місяців) М. потрапив до числа 5-ти дисидентів для обміну на радянських шпигунів Р. Черняєва та В. Енгера, засуджених у США до 50-ти р. ув'язнення. У квітні 1979 прибув до США. Викладав у Гарвардському університеті (Нью-Йорк), 1980–82 навчався в УВУ в Мюнхені. Захистив докторат «Етнізм “Україна” (на матеріалах дум та історичних пісень)». Від 1981 мешкав у м. Торонто (Канада). Видавав ж. «Анабазис» (1980–91), водночас заснував радіопрограму «Бумеранг-Контакт» (1986–91), від 1982 співпрацював у г. «Українські вісті». Реабілітований за обома вироками. 1991–93 – професор, завідувач кафедри українознавства Українського поліграфічного інституту (Львів); від 1993 – професор кафедри гуманітарних дисциплін Львівського університету фізичної культури; також викладав політологію у Львівському регіональному інституті Національної академії державного управління при Президентові України. Вів цикл передач «Історичний календар» на львівському радіо. Його твори опубліковано англійською, французькою, іспанською, німецькою мовами.

Основні праці

Хроніка опору // Широке море України. Париж; Балтимор, 1972; Бумеранг. Париж; Балтимор; Торонто, 1974; Есеї, листи й документи. Мюнхен, 1975; Мойсей і Датан. Торонто; Балтимор, 1978; Тверді мелодії. Клівленд, 1980; Лекції з історії України. Торонто, 1982; Шестидесяті роки в Україні. Торонто; Мюнхен, 1986; Україна у 20-му столітті. Т., 1992; Націоналізм 21-го століття. Л., 1997; У пошуках українського Піночета? Л., 1999; Україна у двадцятому столітті: Етап перший. 1900–20 рр. Л., 2005; Україна у двадцятому столітті: Кн. 2. 1920–53 рр. Л., 2012; Україна у двадцятому столітті. Кн. 3. 1953–2000 рр. Л., 2016.

Рекомендована література

1. Чорновіл В. Лихо з розуму. (Портрети двадцяти «злочинців»): 3б. мат. Париж, 1967, Л., 1991;
2. Зінкевич О. В обороні Валентина Мороза // Смолоскип. 1971, 2 трав.;
3. Зайцев Ю. Д. Дисиденти: Опозиційний рух 60–80-х рр. // Молодь України. 1991, 14, 16–18, 21, 22 трав.;

4. Алексеева Л. История инакомыслия в СССР. Вильнюс; Москва, 1992;
5. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х років. К., 1995;
6. Мороз Р. Проти вітру: Спогади дружини українського політв'язня. Л., 2005, Х., 2012;
7. Полянський О. Українська національна революція 1917–1920 рр. в історичній концепції Валентина Мороза // Україна: культурна спадщина, нац. свідомість, державність. 2009. Вип. 18;
8. Гель І. А. Виклик системі: Український визвольний рух другої половини ХХ століття. Л., 2013.

Бібліографічний опис:

Мороз Валентин Якович / Ю. Д. Зайцев // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-68906>. – Останнє поновлення : 2024.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).